

Date: 3rd November-2025

**ISHLAB CHIQRISHDA IJTIMOIIY-IQTISODIY ALOQALARNI STRATEGIK
REJALASHTIRISH**

Ilmiy rahbar: **Ishmanova Dinara**, DSc,

Millat Umidi Universitetining rektori

Millat Umidi universitetining 4-kurs talabasi,

Ergashev Xurshid Hamza o'g'li

Ergashev xurshid833@gmail.com, +998 (97) 646-92-52

Kirish: Biz bilamizki, dunyoda har bitta mamlakat yoki korxona borki ular o'zlarining bir necha yillik ta'minot ya'ni tarmoq zanjirini tuzib olishgan. Lekin bugungi kunda ba'zi davlatlar o'rtasida yuzaga kelayotgan kelishmovchiliklar va urushlar, tabiiy ofatlar natijasida iqtisodiyotning to'xtab turishiga, buning natijasida strategik omillarni yaxshi ishlamasligiga olib kelmoqda. Ko'rinib turibdiki bunday hollar davom etar ekan, O'zbekiston Respublikasi ham har qanday vaziyatga tayyor turishi va ishlab chiqarishni strategik rejalashtirib oldini olishga harakat qilishi yoki xavflani chetlab o'tib muammoni hali qilishi zarur.

Taxlil va natijalar

Strategik rejalashtirish, kompaniya yoki tashkilotning ta'minot faoliyatini samarali boshqarishni maqsad qiladi. Bu ta'minot jarayonining barcha xarajatlari, resurslari, ishchilarni, materiallarni, transport vositalarini va boshqa elementlarni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Strategik boshqarish, ta'minot zanjirining barcha qismlarini birlashtiradi va ulardan foydalanishni huddi effektiv va samarali qiladi.

Strategik boshqarishning muhim vazifalari resurslarni samarali tarzda ishlatish, qimmatbaho ta'minotchilar bilan hamkorlik qilish, loyihalarni bajarishni rejalashtirish va keng ko'lamli operatsiyalar tashkil etishni o'z ichiga oladi.

Strategik boshqarishda omborning ro'li juda katta. Korxona ishlab chiqarishni yanada kengaytirib, daromadini oshrib hamda faoliyatini uzoz vaqt davom ettirmoqchi bo'lsa, ta'minot zanjirida omborning ro'lini inobatga olishi lozim. Agar mahsulotni yetkazib berish xizmati tez bo'lsa, ishlab chiqarishi katta bo'lsa lekin saqlaydigan joyi ya'ni ombor bilan muammolari bo'ladigan bo'lsa uni tezkorlik bilan hal qilish lozim. Bugungi kunda ko'p jihatdan narsalar raqamlashayotgan paytda omborni ham avtomatlashtirish eng yaxshi yo'li bo'lishi mumkin. Avtomatlashtirilgan omborda buyurtma yig'ish quyidagi bosqichlardan iborat;

■ Ishchi o'z bo'limidagi tovarlarni shtrix-kodli savatga yig'adi. Har bir buyurtmaga o'z savatchasi beriladi.

■ Har bir element savatga qo'shilishidan oldin skanerdan o'tkaziladi va tizim ma'lum bir buyurtma qaysi bosqichda ekanligini aniq biladi. Buyurtma yuboriladigan arava ham skanerlanadi.

■ To'plangan buyurtmalar bo'lgan savatlar konveyer bo'ylab qadoqlovchilarga boradi. Bitta buyurtmaga bir nechta arava biriktirilishi mumkin.

Date: 3rd November-2025

■Konveyerning oxirida boshqaruvchi savat bilan uchrashadi. Radio teglar yordamida konveyer savatni taniydi va displeyda boshqaruvchi uni joylashtirishi kerak bo'lgan katak raqamini ko'rsatadi. Keyin u buyurtmani qadoqlashga o'tkazadi

Davlatlar miqyosida strategik aloqalarni boshqarishning ba'zi asosiy qoidalari mavjud. Birinchisi, ta'minotchilar bilan o'rtasidagi hamkorlik va hamkorlikni rivojlantirish muhimdir. Hamkorlikning har bir qismning o'zaro bog'liq bo'lishi va ulardan foydalanishning samarali usullarini topish muhimdir. Bunda ta'minotchilar bilan hamkorlikni keng yo'lga qoyish va uning boshqa shartlarini belgilashning muhimligi kuzatiladi.

Ikkinchisi, moslashtirish yoki moslashish muhimdir. Bu resurslarni samarali ravishda ishlatish va jarayonlarni optimallashtirishni o'z ichiga oladi. Bu muvaffaqiyatli ta'minotning bozor islohotlariga va mijoz talablari to'g'risidagi o'zgarishlarga tez va samarali tarzda javob berishiga imkon beradi. Shuningdek tashkilotning yetkazib berishilishini uzluksizliklarni kamaytirish, ish o'rinlarini o'rganish, ta'minot jarayonini tezkor va samarali qilishga imkon beradi.

Uchinchi muhim qoida, risklarni boshqarishdir. Bu holatda ko'p xil tashkilotlar va faktorlar ishtirok etishi mumkin, shuning uchun risklarni tahlil qilish va ularga qarshi kurashish zarur. Bu har bir qismning o'zining xususiy risklari bo'lishi mumkin, masalan, material yetishmasligi, tashish muammo va transport jarayonlaridagi kamchiliklar kiradi. Strategik boshqarish risklarni xavfli holatlardan oldindan ko'rib chiqish, risklarni baholash va boshqarishni ta'minlashga yordam beradi.

Strategik boshqarishning keyingi muhim tarkibi - texnologik imkoniyatlar va avtomatlashtirish. Texnologik rivojlanishda yetkazib berish jarayonlarni avtomatlashtirish, ma'lumotlarni samarali tarzda to'plash va ta'minotchilar **bilan** elektronik aloqalar o'rnatish imkonini beradi. Bu, ta'minot jarayonlarini optimallashtirish, xatoliklarni kamaytirish va jarayonlarni boshqarishning samarali usullarini ta'minlashga yordam beradi.

Strategik boshqarish yana muhim vazifalaridan biri korxonaning maqsadlarini aniqlashdan iborat. Bu tashkilotning ta'minot tizimini qanday o'rnatish, qaysi natijalarga erishini va qanday yutuqlarni qo'lga kiritishni o'z ichiga oladi.

Iqtisodiy jarayonlarning boshqaruvi qiymat zanjirini yaratish samaradorligini oshirish shuningdek korxonaning tadbirkorlik faoliyati daromadligini oshirish usullaridan biri hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlar va yondashuvni talab qiladigan tarmoqlarda qiymat zanjirini yaratish samaradorlikka olib kelmaydi. Masalan, avtomobil ishlab chiqarishni faraz qiladigan bo'lsak, unda birinchidan shu avtomobil ishlab chiqarish haqida qaror qabul qilinadi keyin ishlab chiqarish loyihalashtiriladi, butlovchi qismlar yetkazib beruvchilar belgilanadi, avtomobil yig'ish texnologiyalari yo'lga qo'yiladi va mashina tayyor bo'lgach uning narxi unga ketgan barcha xarajatlar bilan hisoblanib avtomobil sifatiga moslab qo'yiladi va xaridorlarga taqdim etiladi. Lekin avtomobil sifati yillar o'tgandan keyin zamonaviy dunyoga nisbatan o'zgarishi mumkin, buning natijasida sotuvi ham pasayib kompaniya avtomobilni sota olmasligi mumkin. Shunday vaziyatlarda yuqorida aytib o'tilgan qoidalarga qarab ta'minot zanjiri tuziladi.

Taxlil

Date: 3rd November-2025

Strategik boshqarishda Toyota kompaniyasida misol.

Toyota yaxshi ishlab chiqilgan va yuqori samarali ta'minot zanjiri strategiyasiga ega bo'lgan yetakchi avtomobil ishlab chiqaruvchisi. Yillar davomida Toyota muvaffaqiyatli ta'minot zanjiri strategiyasini ishlab chiqdi, bu esa unga avtomobilsozlik sanoatidagi eng muvaffaqiyatli kompaniyalardan biriga aylanish imkonini berdi.

Toyota ta'minotidagi strategiyasi o'zgaruvchan bozor sharoitlariga javoban yillar davomida sezilarli darajada rivojlandi. Bu erda kompaniyaga raqobatbardosh ustunlikni saqlab qolish imkonini bergan Toyota ta'minotining strategiyasida asosiy tarkibiy qismlari keltirilgan.

Toyota kompaniyasining strategiyasida birinchi elementi etkazib beruvchilar bilan o'rnatgan yaqin munosabatlardir. Toyota o'z yetkazib beruvchilari bilan mustahkam, o'zaro manfaatli aloqalarni o'rnatishga muvaffaq bo'ldi. Bu kompaniyaga o'z ta'minot zanjiri ustidan nazoratni saqlab turish va o'z transport vositalarini ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan zarur komponentlar materiallarga kirish imkoniyatini ta'minlash imkonini berdi.

Toyota kompaniyasining strategiyasida ikkinchi elementi sifatga e'tibor qaratishdir. Kompaniya o'zi oladigan butlovchi qismlar va materiallar eng yuqori sifatga ega bo'lishini ta'minlash uchun bir qator tashabbuslarni amalga oshirdi. Bu ishlab chiqarish jarayonining barcha bosqichlarida sifat nazoratini tekshirish jarayonlaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bu kompaniyaning eng yuqori sifatli avtomobillarni ishlab chiqarish imkoniyatini ta'minlaydi.

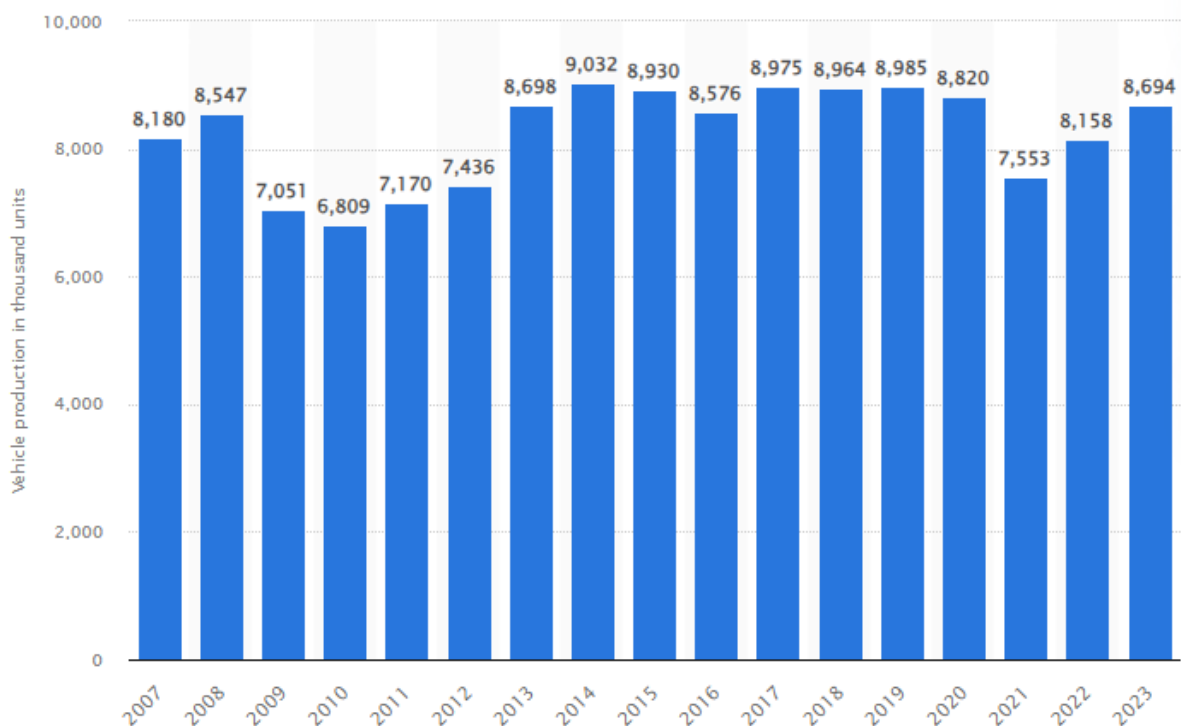
Uchinchidan, Toyota ishlab chiqarish uchun boshqarishga global yondashuvni qo'lladi. Bu kompaniyaga butun dunyo bo'ylab eng yaxshi yetkazib beruvchilarga kirish imkonini berdi va u foydalanadigan materiallar va komponentlar eng yuqori sifatga ega bo'lishini ta'minladi. Ishlab chiqarishning globallasuvi, shuningdek, Toyota-ga xarajatlarni tejash va ko'lamli iqtisodlardan foydalanish imkonini beradi.

Nihoyat, Toyota kompaniyasi imkon qadar samarali bo'lishini ta'minlash uchun bir qator tashabbuslarni amalga oshirdi. Ushbu tashabbuslar inventarizatsiya darajasini pasaytirish va xarajatlarni kamaytirish uchun o'z vaqtida ishlab chiqarish usullaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Kompaniya shuningdek, ta'minot zanjirini yaxshiroq boshqarishga yordam berish uchun RFID kuzatuv tizimlari kabi bir qator texnologiyalarni joriy qildi. Toyota ta'minot zanjiri strategiyasi kompaniyaga raqobatdosh ustunlikni saqlab qolishda yordam berdi. Kompaniya o'z yetkazib beruvchilari bilan mustahkam aloqalar o'rnatdi, sifatga e'tibor qaratdi, ishlab chiqarishni boshqarishda global yondashuvni qo'lladi va imkon qadar samarali bo'lishini ta'minlash uchun bir qator tashabbuslarni amalga oshirdi. Ushbu strategiya kompaniyaga avtomobil sanoatida yetakchi bo'lib qolish imkonini berdi.

Toyota kompaniyasining yillar kesimida ishlab chiqarish ko'rsatkichi;

Date: 3rd November-2025

2023-yil 31-martda yakunlangan moliyaviy yilda Toyota avtomobil ishlab chiqarishi 6,57 foizga oshib, taxminan 8,69 million donaga yetdi. Bu ko'rsatkichga Daihatsu va Hino brendlari ostida sotiladigan tijorat avtomobillari va transport vositalari kiradi. 2023-moliya yilida Toyota Motorning sof daromadi taxminan 37,15 trillion yapon ienasini tashkil etdi. Yaponiyadan tashqari, Shimoliy Amerika Toyota avtomobillari uchun eng katta manba bozori sifatida joylashgan. 2022-yil aprelidan 2023-yilning martigacha Shimoliy Amerikada Toyota avtomobillarini yig'ish 1,77 million donaga yetdi. Shimoliy Amerikadagi zavodlar o'tgan yilga nisbatan bir foizga ko'proq avtomobil ishlab chiqargan bo'lsa-da, Toyota 2022 yilda AQShda ikkinchi yetakchi avtomobil brendi bo'ldi.

Toyota ishlab chiqarish tizimi (TPS) Yaponiya avtomobil ishlab chiqaruvchisi Toyota tomonidan ishlab chiqilgan yuqori samarali va samarali ishlab chiqarish tizimidir. Bu dunyodagi eng muvaffaqiyatli ishlab chiqarish tizimlaridan biri hisoblanadi va ko'plab boshqa korxonalar tomonidan qabul qilingan. Tizim o'n uchta ustundan iborat bo'lib, ularning har biri tizimning muvaffaqiyati uchun zarurdir.

Konnyaku tosh - ishlab chiqarish jarayonida kichik kamchiliklarni yumshatish va yo'q qilish jarayoni. Ushbu usul ishlab chiqarilayotgan qismlar va butlovchi qismlarning eng yuqori standartlarga javob berishini va ularning maqsadlariga mos kelishini ta'minlaydi.

Jidoka- doimiy takomillashtirish tizimi bo'lib, unda ishlab chiqarish muammolari darhol aniqlanadi va bartaraf etiladi. Bu minimal chiqindilar va **ishlab chiqarishni** kechiktirish bilan yuqori sifatli qismlar va butlovchi qismlarni ishlab chiqarish imkonini beradi.

Date: 3rd November-2025

Hansei - ishlab chiqarish jarayonini yaxshilash uchun o'z-o'zini anglash jarayoni. Bu jarayonlarning iloji boricha samarali va samarali bo'lishini ta'minlash uchun ularni doimiy ravishda baholash va o'zgartirishni talab qiladi.

Shu kabi tizimlar nafaqat Toyota kompaniyasi balki dunyodagi boshqa ko'plab kompaniyalarning ko'plab muammolarini hal qilishga sababchi bo'la oldi.

Xulosa Yuqorida aytib o'tilgan tizimlar qo'llash orqali yuzaga kelgan muammolarni hal qilish yo'li bilan ko'plab kompaniyalar daromadga erishishdi va bankrot xavfidagi kompaniyalar yana faoliyatini davom ettira oldi. Shu bilan birgalikda strategik rejalashtirish orqali kompaniyalar o'z faoliyati davomida yuzaga keladigan xavflar va moliyaviy risklarni oldindan rejalashtira oladi hamda boshqa raqobatchi kompaniyalar bilan ko'p yillik raqobat tug'dirishi mumkin. Ijtimoiy-iqtisodiy omillardan maqsadli va moliyaviy asoslarga tayangan holda aniq rejalashtirilgan korxonalar uzoq muddatli faoliyat yuritishi mumkin va daromadlilik ko'rsatkichini ham yildan yilga oshirish imkoniyati bo'ladi.

